МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

ЮРЧИШИН Віталій Дмитрович - кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»,

ORCID ID: https: /0000-0003-2100-3967

УДК 341.482

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.45

У статті зазначається, що міжнародні стандарти у сфері протидії корупції передбачають мінімальний рівень вимог до антикорупційного законодавства, а сам факт їх дотримання та імплементації свідчить про реальні наміри держави вживати заходів у боротьбі із корупційними правопорушеннями та ефективно протидіяти їх проявам. На сьогоднішній час міжнародною спільнотою прийнято низку міжнародно-правових актів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням та їх проявам. Вплив міжнародних стандартів боротьби з корупцією на ефективність законодавства здійснюється шляхом впровадження ефективних механізмів його реалізації (через діяльність антикорупційних органів) та запровадження напрямків розвитку правотворчості, формуванні ціннісних орієнтирів у її здійсненні. Особливу роль у забезпеченні ефективної дії антикорупційного законодавства відіграє Група держав проти корупції – ГРЕКО, яка, використовуючи процеси оцінки законодавства, допомагає виявити недоліки у національній антикорупційній політиці та спонукає держави до прийняття необхідних ефективних законодавчих, інституційних та практичних реформ. міжнародні стандарти в більшості випадків передбачають створення ефективних механізмів імплементації та моніторингу на національному рівні. Елементами таких механізмів є законодавче закріплення стандартів, створення інституційної інфраструктури, розробка процедур і забезпечення належної підготовки персоналу.

Ключові слова: міжнародні стандарти, антикорупційне законодавство, корупційні правопорушення, ефективність законодавства, ГРЕКО, протидія корупційним правопорушенням.

Постановка проблеми

На сучасному етапі розвитку суспільства ефективна протидія корупції вимагає скоординованих та взаємоузгоджених дій усієї міжнародної спільноти. Потреба певної уніфікованості антикорупційної діяльності зумовлена тим, що, по-перше, корупція вже давно перестала бути суто внутрішньодержавною (локальною) проблемою і набула міжнародного характеру, по-друге, попри національні особливості суть корупції є однаковою для усіх без винятку держав (вона полягає у неправомірному використанні влади (зловживанні владою) у приватно-корисливих інтересах). Відтак використання міжнародного досвіду у цій сфері та застосування успішно апробованих антикорупційних заходів запобіжного та карального характеру є важливою умовою ефективної протидії корупції на національному рівні [1, с. 31]. Можна погодитися із позицією С.М. Шила, який вважає, що корупція не лише підриває демократію і верховенство права, а також призводить до порушень прав людини, зниження якості життя [2, с. 87].

У середині 1990-х років абсолютна більшість країн у світі визнали, що корупція є глобальною проблемою. З того часу у сфері запобігання корупції активно працюють регіональні та глобальні міжурядові організації. Результатом такої діяльності стало ухвалення цілого комплексу міжнародних обов'язкових актів та актів рекомендаційного характеру, розроблених ООН, РЄ, Організацією економічного співробітництва та розвитку, ЄС та ОАД.

Як справедливо стверджує Л. Пескуллі, закон повинен відповідати цінностям і принципам, втіленим у верховенстві права, і бути ефективним. Невідповідність закону таким стандартам призводить до ерозії верховенства права і відкриває двері для корупційних практик [3, p. 4].

Сформовані таким чином міжнародні стандарти у сфері протидії корупції передбачають мінімальний рівень вимог до антикорупційного законодавства, а сам факт їх дотримання та імплементації свідчить про реальні наміри держави вживати заходів у боротьбі із корупційними правопорушеннями та ефективно протидіяти їх проявам. Такі стандарти не лише визначають загальні принципи антикорупційної політики демократичних держав, а й загалом сприяють гармонізації національних правових систем, забезпечуючи підвищення прозорості та підзвітності органів влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Важливі аспекти дослідження міжнародних стандартів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням та їх впливу на національне антикорупційне законодавство аналізуються та розкриваються у працях таких науковців як О. Волохов, М. Мельник, О. Сачко, Л. Пескуллі, О. Хорошун, С. Шило та інших. Однак питання впливу міжнародних стандартів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням для забезпечення ефективності національного антикорупційного законодавства на сьогоднішній момент не достатньо систематизовані та потребують подальших наукових досліджень.

У зв'язку з цим **мета даного наукового дослідження** полягає у дослідженні міжнародних стандартів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням, їх особливостей та механізмів імплементації для забезпечення ефективності національного антикорупційного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Міжнародні стандарти виникають або в певному регіоні, або за участі всіх чи більшості держав світу. Як правило, вони належать до категорії так званого «м'якого права» і мають, переважно, рекомендаційний характер. Проте одного лише прийняття міжнародного стандарту недостатньо, оскільки для того, аби він ефективно застосовувався державами, необхідно створити належні механізми його застосування та реалізації на національному рівні [4, с. 140-141].

Міжнародні стандарти протидії корупції сформувалися не так давно. Їх виникнення зумовлено активним розвитком так званої «транскордонної корупції», яка становить серйозні виклики та ризики для економічної безпеки держав та сприяє розвитку політичної корупції. Глобалізація відкрила кордони для руху капіталів, а разом з ним активізувала такі негативні фактори, як: підкуп іноземних посадових осіб, відмивання грошей через міжнародні фінансові системи тощо [5, с. 35-36].

Можна погодитися із Л.А. Луць, яка зазначає, що правові стандарти встановлюються у сферах правового регулювання, в яких необхідно типологізувати поведінку відповідних суб'єктів права з метою усунення юридичних колізій або «підготовки» певної сфери суспільних відносин для більш високого рівня уніфікованого регулювання. У сучасних умовах правові стандарти використовуються для адаптації національних правових систем у межах європейського правового простору до європейських міждержавних правових систем. Вони містять принципи та норми права, які визнані державами-учасницями у межах міждержавноправових систем, зафіксовані у міжнародноправових актах та документах і сприяють правовій інтеграції національних правових систем у міжнародну спільноту [6, с. 113].

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Встановлення міжнародних стандартів у

галузі прав людини» № 41/120 від 04.12.1986 р. передбачає, що такого типу стандарти повинні: відповідати наявним нормам міжнародного права; мати базовий характер; виходити з поняття гідності та цінності людини; бути досить чіткими, щоб дати можливість виділити права і обов'язки, які можна реалізувати; містити в собі, по можливості, механізм ефективної імплементації, в тому числі й систему звітів; привертати увагу й залучати підтримку міжнародного співтовариства [7].

На сьогоднішній час міжнародною спільнотою прийнято низку міжнародно-правових актів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням та їх проявам. До них можна віднести наступні: Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р.; Декларація ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16.12.1996 р.; Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 р.; Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15.05.2003 р.; Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 174) від 04.11.1999 р.; Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05.05.1998 р.; Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» від 06.11.1997 р., тощо.

Проводячи аналіз міжнародних стандартів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням та їх впливу на національне антикорупційне законодавство, можна погодитися із думкою С.Я. Петрашка, який дійшов таких висновків: по-перше, одні міжнародні документи у сфері протидії корупції мають відкритий характер (зокрема, Конвенції ООН та Ради Європи), інші – напіввідкритий (зокрема, Конвенція Організації економічного співробітництва та розвитку), а треті – винятково регіональний закритий характер (зокрема, Конвенція Організації американських держав); по-друге, міжнародні антикорупційні договори мають різний підхід до формування механізму контролю їх виконання (зокрема, конвенції Ради Європи та Африканського Союзу передбачають механізм моніторингу подальшої діяльності, тоді як Конвенції ООН не закріплюють такий механізм у договірному порядку, що створює загрозу «завмирання норми» та нездійснення її подальшого вдосконалення з метою більшої відповідності потребам розвитку антикорупційних устремлінь держав); по-третє, системними недоліками нормативного регулювання протидії корупції на універсальному та регіональному рівнях є такі: а) жоден із документів не містить чіткого, однозначного та вичерпного визначення поняття «корупція»; б) формулювання низки положень документів мають переважно декларативний характер, особливо це стосується Конвенцій, прийнятих у рамках ООН та Організації американських держав; в) більшість міжнародних договорів допускає використання застережень до ключових положень, що дає змогу виключити або змінити дію цих положень стосовно такої держави, та знижує ефективність документа загалом; по-четверте, сучасний інституційний механізм протидії корупції формується завдяки діяльності універсальних, міжрегіональних, регіональних міжнародних організацій, діяльність яких реалізується за кількома напрямами, при цьому: а) на міжнародному рівні поряд із класичними міжнародними організаціями істотну роль починають відігравати міжнародні неурядові організації; б) міжнародний інституційний механізм протидії корупції складається з міжнародних організацій загалом, спеціальних конвенційних органів та спеціалізованих інституцій sui generis; в) доцільно у зв'язку з підвищенням ролі міжнародних інтеграційних об'єднань у міжнародних відносинах розширити коло учасників Конвенції ООН проти корупції та включити до числа її сторін не лише держави, але й міжнародні організації [8, с. 12-16].

Наразі подальша імплементація міжнародних стандартів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням є важливою складовою формування глобального антикорупційного порядку, а також необхідною умовою ефективної боротьби з корупцією на національному рівні. Аналіз показує, що практично всім державам притаманна фрагментарність імплементованих

положень міжнародних актів, їх вибірковий характер у законодавстві, що значно знижує успішність реалізації права на захист від корупції [9, p. 285].

Особливу роль у забезпеченні ефективної дії антикорупційного законодавства серед держав Європи відіграє Група держав проти корупції (GRECO), яку було створено з метою покращення спроможності держав-членів боротися з корупцією шляхом контролю за дотриманням антикорупційних стандартів РЄ, використовуючи процеси оцінки законодавства. ГРЕКО допомагає виявити недоліки у національній антикорупційній політиці та спонукає держави до прийняття необхідних ефективних законодавчих, інституційних та практичних реформ [5, с. 37].

Відповідно до ст. ст. 1, 2 Статуту ГРЕКО, метою Організації є вдосконалення компетентності її членів у боротьбі з корупцією для вжиття заходів через динамічний процес спільного оцінювання методів проведення й однакового впливу згідно з їхніми зобов'язаннями в цій сфері. Для досягнення своєї статутної мети ГРЕКО здійснює нагляд за дотриманням Керівних принципів боротьби з корупцією, які прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 6 листопада 1997 року; спостерігає за впровадженням міжнародних законодавчих документів, прийнятих відповідно до Програми дій боротьби з корупцією, згідно з положеннями, які містяться в цих документах [10].

GRECO опублікувала звіт за 2024 рік, у якому зазначається, що Україна імплементувала: 50% порад щодо запобігання корупції серед членів парламенту (ще 47,1% – частково, а 8,3% не застосовано); 57,% – серед суддів (28,6% частково, не імплементовано 14,3%); 46,7% – серед прокурорів (ще 53,4% було застосовано частково або ж не імплементовано взагалі) [11].

Статистика стосується 2023 року, коли опублікували останній звіт про дотримання міжнародних стандартів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням. Вказується, що заходи з запобігання корупції стосуються, зокрема, етичних принципів та правил поведінки, конфліктів інтересів, заборони або обмеження певної діяльності, декларацій про доходи. Загальна кількість імплементованих рекомендацій – 51,2%.

У GRECO висловили серйозну стурбованість щодо постійних загроз незалежності судової влади в деяких державах-членах. При цьому там вказали на позитивні реформи в деяких країнах, а також закликали зміцнити структури, що розділяють владу на три гілки. Окрім цього, у GRECO закликали до реформ, які усунуть прогалини в прозорості політичного фінансування шляхом створення сильніших механізмів забезпечення дотримання правил та прийняття стримуючих заходів за порушення правил фінансування. Там підкреслили необхідність чіткіших правил щодо конфліктів інтересів, декларацій, а також більш ефективного впровадження систем доброчесності та посилення нагляду. Також закликають до зміцнення незалежності судів, забезпечення політичної доброчесності та прозорості [12].

Виконання рекомендацій, передбачених у Звітах GRECO щодо України, є пріоритетним напрямком реформування національного антикорупційного законодавства з метою підвищення його ефективності, адже врахування цих рекомендацій сприятиме попередженню корупційних проявів, свідчитиме про врахуванню міжнародних антикорупційних стандартів у антикорупційній політиці України [13, с. 18-19].

Натомість існують різні форми впливу міжнародних стандартів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням на формування ефективного законодавства, які стосуються як власне боротьби із корупцією, так і попередження корупційних ризиків. О. Сачко та О. Хорошун виділяють такі ключові аспекти боротьби із корупцією, закріплені у міжнародних стандартах: 1) незалежність антикорупційних органів. Автономія забезпечує прозорість процесів і знижує ризик політичного тиску; 2) міжнародна співпраця. Координація між країнами дозволяє ефективніше боротися з транснаціональними корупційними схемами; 3) професійна підготовка кадрів. Підвищення кваліфікації працівників антикорупційних органів зменшує ризик помилок і підвищує результативність розслідувань; 4) захист викривачів. Механізми захисту

інформаторів створюють додаткові умови для виявлення корупційних схем; 5) використання сучасних технологій. Аналітичні програми, моніторинг фінансових операцій і цифровий контроль допомагають швидко виявляти порушення [14, с. 114].

Висновки

Отже, міжнародні стандарти в більшості випадків передбачають створення ефективних механізмів імплементації та моніторингу на національному рівні. Елементами таких механізмів є законодавче закріплення стандартів, створення інституційної інфраструктури, розробка процедур і забезпечення належної підготовки персоналу. Особлива увага приділяється створенню незалежних органів з питань етики та доброчесності, які повинні мати достатні повноваження та ресурси для ефективного виконання своїх функцій. Ці органи відповідають за розробку етичних кодексів, проведення консультацій, розгляд скарг та здійснення моніторингу дотримання етичних стандартів. Міжнародні стандарти у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням також наголошують на важливості створення систем захисту викривачів, які повідомляють про порушення етичних норм та конфлікти інтересів. Такий захист включає гарантії конфіденційності, захист від переслідувань та забезпечення правових засобів захисту.

Враховуючи вищевикладене, можна погодитися із думкою О.С. Волохова з приводу того, що міжнародно-правові стандарти у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням за способом їх впливу на ефективність національного законодавства можна розділити на: 1) міжнародні стандарти формування антикорупційної інфраструктури, які, зокрема, визначають діяльність антикорупційних органів держави; 2) міжнародні стандарти протидії корупційним проявам в законодавстві, які стосуються визначення напрямів для правотворчості та діяльності різних державних інституцій, повноважень посадових осіб та їх обов'язків тощо [5, с. 39].

Імплементація норм міжнародного права у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням є важливою складовою формування глобального антикорупційного порядку та необхідною умовою ефективної боротьби з корупцією на національному рівні. Нажаль, зараз українській антикорупційній політиці притаманна фрагментація положень міжнародних актів, що імплементуються, їх вибірковий характер, що значно знижує успішність правореалізації.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що останніми роками багато зроблено для посилення антикорупційного законодавства в Україні та його відповідності міжнародним стандартам у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням. В даний час в політичній обстановці нашої держави, що складається, знання та вивчення міжнародних стандартів у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням стає все більш актуальним як для простих громадян, так і для правозастосовувачів.

Література

1. Мельник М.І. Міжнародні стандарти протидії корупції та конституція України: проблема співвідношення. Протидія злочинності і корупції: міжнародні стандарти та досвід України: збірник тез міжнародної конференції (м. Харків, 22 вересня 2021 р.). Харків: Юрайт, 2021. С.31-37.

2. Шило С.М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2022. Випуск 74: частина 2. С. 86-93.

3. Pasculli L. Foreign Investments, the Rule of Corrupted Law and Transnational Systemic Corruption in Uganda's Mineral Sector. Trade, Investment and the Rule of Law, Edward Elgar Publishing, 2020. URL: https://ssrn.com/abstract=3786197.

4. Юрчишин В.Д. Зміст категорії «європейські правові стандарти» та проблеми її імплементації у кримінально-процесуальне законодавство Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the

SUMMARY

The article notes that international standards in the field of combating corruption provide for a minimum level of requirements for anti-corruption legislation, and the very fact of their observance and implementation indicates the real intentions of the state to take measures to combat corruption offenses and effectively counteract their manifestations. To date, the international community has adopted a number of international legal acts in the field of combating corruption criminal offenses and their manifestations. The impact of international standards in the fight against corruption on the effectiveness of legislation is carried out by introducing effective mechanisms for its implementation (through the activities of anti-corruption bodies) and introducing directions for the development of lawmaking, the formation of value guidelines in its implementation.

A special role in ensuring the effective operation of anti-corruption legislation is played by the Group of States against Corruption – GRECO, which, using the processes of assessing legislation, helps to identify shortcomings in national anti-corruption policies and encourages states to adopt the necessary effective legislative, institutional and practical reforms. international standards in most cases provide for the creation of effective mechanisms for implementation and monitoring at the national level. Elements of such mechanisms are the legislative consolidation of standards, the creation of institutional infrastructure, the development of procedures and the provision of adequate training of personnel.

Keywords: international standards, anti-corruption legislation, corruption offences, effectiveness of legislation, GRECO, combating corruption offences.

I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), February 12, 2021. Pisa, Italian Republic: NGO European Scientific Platform. P.140-144.

5. Волохов О.С. Міжнародні стандарти у сфері боротьби з корупцією та їх вплив на ефективність національного законодавства. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск № 04. 2025. Ч. 1. С. 34-40.

6. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. 304 с.

7. Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 4 грудня 1986 р. № 41/120. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

8. Петрашко С.Я. Міжнародно-правовий механізм протидії корупції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2012. 20 с.

9. Topchii V., Zadereiko S., Didkivska G., Bodunova O., Shevchenko D. International anticorruption standards. Baltic Journal of Economic Studies. 2021. N 5, Vol 7. P. 277-286. URL: http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/download/1583/1602.

10. Статут Групи держав з боротьби з корупцією (GRECO) від 5 травня 1998 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_144.

11. Council of Europe's Group of States against Corruption calls on states to strengthen judicial independence and ensure political integrity and transparency. URL: https://rm.coe.int/general-activity-report-greco-2024-045825-gbr-web-final-1-/1680b631a0.

12. Чекін Д. У Раді Європи опублікували звіт щодо виконання Україною рекомендацій з запобігання корупції. URL: https://zn.ua/ukr/europe/u-radi-jevropi-opublikuvali-zvit-shchodo-vikonannja-ukrajinoju-rekomendatsij-dlja-zapobihannja-koruptsiji.html.

13. Волохов О.С. Вплив групи держав проти корупції (ГРЕКО) на формування ефективного антикорупційного законодавства в Україні. Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: збірник матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки (м. Київ, 17 травня 2024 р.). Київ, 2024. С. 16–19. DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-6.

14. Сачко О.В., Хорошун О.В. Міжнародні стандарти та досвід зарубіжних країн забезпечення ефективності розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Держава та регіони. Серія: Право. 2024. № 4 (86). С. 112–116. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/19.pdf.